

OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN UYGULADIKLARI DİSİPLİN YÖNTEMLERİNİN ÇOCUK İSTİSMARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF MOTHERS DISCIPLINARY PRACTISES AT PRESCHOOLER PERIOD IN THE VIEW OF CHILD ABUSE

Gülümser Gültekin AKDUMAN*

ÖZET: Bu araştırmanın amacı, öncelikle annelerin uyguladıkları disiplin yöntemlerini belirlemek; ikinci olarak da bu uygulamaları çocuk istismarı açısından değerlendirmektir. Araştırma betimsel türdedir. Çalışma grubunu 247 anne oluşturmuştur. Veri toplamak amacı ile açık uçlu sorulardan oluşan anket formu kullanılmış ve elde edilen veriler SPSS programı ile değerlendirilmiştir. Sonuçlar çocukların olumlu davranışlarını artırmak, olumsuz davranışlarını azaltmak için annelerin hem sözel, hem de fiziksel cezalara başvurduklarını göstermiştir. İlgili literatür incelendiğinde bu cezaların çoğunun çocuk istismarı kapsamında ele alındığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Disiplin, anneler, okul öncesi dönem çocuğu.

ABSTRACT: The purpose of the study is firstly to describe disciplinary practices of mothers , secondly, to examine the relationship among these practices and child abuse. This study type is a descriptive research. The working group was consisted of 247 mothers. A questionnaire form made up of open-ended questions was used to gather data and the data obtained was analyzed SPSS program. The results revealed that verbal and physical methods were the frequently used disciplinary techniques by mothers in order to increase the positive and decrease the negative behaviors of children. Most of these punishments are accepts as child abuse to consult the relevant literature.

Keywords: Discipline, mothers, preschooler.

1. GİRİŞ

Aile ilkel toplumlardan, günümüzün endüstri toplumlarına kadar geçen süreç içerisinde bir kurum, bir grup ve sosyal bir yapı olarak, içinde bulunduğu toplumsal, kültürel ve ekonomik yapıda farklı değişkenlere göre şekillenerek varlığını sürdürmüştür. Aile ortamı, bir gruba ait olma, sosyal güvenlik içinde olma, bağımsız olma gibi sosyal ihtiyaçların karşılanması yönünden büyük önem taşıırken, anne-baba-çocuk arasındaki ilişkiler çocuğun mevcut davranışlarını etkileyerek, gelecekteki davranışlarının şekillenmesinde de önemli bir etkidir. Sağlıklı anne-baba-çocuk ilişkileri çocuğun olumlu davranışlar kazanmasına, sağlıklı bir kişilik oluşumuna katkıda bulunmaktadır (Yörükoğlu, 1998; Baran, 1999). Sağlıklı anne-baba-çocuk ilişkilerinin kurulabilmesi ve yürütülebilmesinde, ruh sağlığı yerinde, üretken, mutlu ve umutlu nesiller yetiştirilmesinde ailenin kullandığı disiplin yöntemlerinin de önemi büyüktür. Ailede disiplin, aile bireylerinin belirli bir düzende yaşamalarını sağlar. Her ailenin farklı bir düzeni ve farklı disiplin anlayışları vardır. Bazı aileler katı bir disiplin anlayışına sahipken, bazı aileler daha esnek olabilmekte ya da kurallara fazla yer vermemektedirler. Çocuklara yaşına uygun davranışları kazandırmak ve kendi kendilerini kontrol etmeyi öğretmek amacıyla uygulanan disiplin, çocuğun ruhsal, duygusal ve kişilik gelişimini, topluma yapıcı ve özdenetime sahip bir birey kazandırmak üzere eğitme süreci olarak tanımlanmaktadır (Howard, 1991; Banks, 2002; Lansford ve ark., 2005). En genel tanımıyla disiplin kavramı, çocuk ve ergenlerin sosyalleşme süreçlerinin bir parçası olan ebeveynler ve diğer bakım vericiler tarafından yöneltilen her türlü davranışı

*Yrd.Doç.Dr. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okul Öncesi ABD. Ankara
gulumsergultekin@yahoo.com

kapsamaktadır (Howard, 1991; Hulei, Zevenbergen, & Jacobs, 2006; Sheehan ve Watson, 2008).

Çocuğun eğitimindeki sağlıklı tutum ve kuralları içeren disiplin, bireysel hak ve özgürlüklerin sınırlanmadığı, doğallığın ayıplanmadığı, kişiler arası ilişkileri düzenleyen, yetenek gelişiminin sağlandığı, sorumlulukların paylaşıldığı ilke ve kurallar bütünüdür. Disiplinin amacı; çocuğun kendi davranışlarını düzenlemesini sağlayarak, onu kendi kendini denetleyecek güce ve yeterliliğe ulaştırmaktır. Burada önemli olan nokta çocuğun, anne-baba korkusu ile onların isteklerine göre davranması değil, bunun yerine, zamanına ve koşullara uygun davranmayı öğrenmesidir. Çocuk gelişiminde etkili disiplin yöntemlerinin başlıca üç bileşeni vardır: Bunlar çocuk ile anne-baba arasında pozitif, destekleyici bir ilişki, istenen davranışların artırılması için pozitif destekleyici yöntemlerin kullanılması ve istenmeyen davranışların azaltılması veya ortadan kaldırılması için desteğin kaldırılmasıdır (Şimşek, Ulukol ve Bingöler, 2004).

Dünya Sağlık Örgütü çocuk istismarını; “çocuğun sağlığını, fizik gelişimini, psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir yetişkin, toplum veya ülke tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan davranışlar” olarak tanımlamaktadır (Oral, Can, Kaplan, Polat, Ates ve Cetin, 2001). Disiplin aile, toplum ve kültür tarafından kabul edilen sosyal standartları çocuklara öğretmek için gerekli olup, çocuğun ve aile bireylerinin özellikleri, çocuğa bakım veren kişi ya da kişilerin özellikleri, ailenin yapısı, yaşanan toplumun özellikleri gibi çeşitli değişkenlere göre disiplin ile ilgili davranış modelleri ve anlayışları farklılık gösterebilmektedir (Earls, McGuire, & Shay, 1994; Korbin, 2002; Lansford, Deater-Deckard, Dodge, Bates, & Pettit, 2004; Polaha, Larzelere, Shapiro, & Pettit, 2004; Zolotor ve Runyan, 2006). Çeşitli kültürlerde ve ülkemizde yapılan çalışmalar annelerin çocuklarını disipline etmek için kullandıkları pek çok yöntemin, çocuğun sağlığını, fizik gelişimini, psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilediğini, annelerin çocuklarını fiziksel ve duygusal olarak istismar ettiklerini ortaya koymaktadır. Özellikle fiziksel istismar (Bilir, Arı ve Dönmez, 1986; Samuda, 1998; Straus ve Stewart, 1999; Hunter, Jain, Sadowski, & Sanhueza, 2000; Oral, Can, Kaplan, Polat, Ates ve Cetin, 2001; Gershoff, 2002; Kerr, Lopez, Olson, & Sameroff, 2004; Şimşek, Ulukol ve Bingöler, 2004; Bilgin ve Kartal, 2009; Kartal ve Bilgin, 2009) ve duygusal istismar (Qasem, Mustafa, Kazem, & Shah, 1998; Hunter, Jain, Sadowski, & Sanhueza, 2000; Clement ve Chamberland, 2007; Kutlu, Batmaz ve Bozkurt, 2007; Kartal ve Bilgin, 2009) kapsamında ele alınması gereken pek çok davranışın, anneler tarafından disiplin amacıyla uygulandığı dikkati çekmektedir. Yapılan çalışmalar anne-babaların disiplin uygulamalarının çocukların ruhsal gelişimleri (Gardner ve Ward, 2000), kendine güven, sosyal beceri ve ahlaki davranışları (Grusec ve Goodnow, 1994; Eisenberg, Losoya, & Fabes, 2001), öfke (Knutson, DeGarmo, Koepl, & Reid, 2005; Degnan, Calkins, Keane, & Hill-Soderlund, 2008), davranış problemleri (Deater-Deckard, Ivy, & Petrill, 2006; Van Zeijl ve ark., 2006), suça yatkınlık, yetişkinlik dönemindeki suç davranışları (Wells ve Rankin, 1991; Rankin ve Kern, 1994; Smith ve Krohn, 1995; Peterson, Esbensen, Taylor, & Freng, 2007; Leiber, Mack, & Featherstone, 2009), depresyon ve alkol kullanımıyla (Socolar, Savage, Keyes-Elstein, & Evans, 2005; Apel ve Kaukinen, 2008) ilişkili olduğunu göstermektedir.

“Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” gereğince, her çocuk temel yaşama hakkına sahiptir ve bu haklar devlet tarafından güvence altına alınmıştır. Bunun uygulanmadığı, çocuğun kötü bir muameleye maruz kaldığı durumlarda devlet, çocuğu güvence altına almakla ve geliştirmekle yükümlüdür. Anlaşmaya göre her çocuk, sağlığına, eğitimine ve gelişmesine zarar verecek her türlü davranışa karşı koruma altındadır. Çocuk haklarının korunması, başta anne babalar olmak üzere, tüm kamu kurumlarının, çocuklarla karşı karşıya gelen tüm meslek gruplarının, sivil toplumun ve bütün yetişkinlerin sorumluluğudur. Çocuğun disiplini amacıyla uygulanan davranışlar çocuğa psikolojik ve fiziksel olarak zarar verici boyuta ulaştığında, çocuk istismarı kapsamında ele alınması

gereken bu davranışların belirlenmesi, konuyla ilgili toplumsal duyarlılığın artırılması, bireylerin eğitimi ve bilinçlendirilmesi için gereklidir. Bu nedenle bu araştırma; annelerin uyguladıkları disiplin yöntemlerini belirlemek ve bu uygulamaların çocuk istismarı açısından değerlendirilmesi amacıyla planlanmıştır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Çalışma grubu:

Betimsel araştırma türünde olan bu çalışmada; veri toplama tekniği dikkate alındığında bu araştırma bir “değerlendirme survey” çalışmasıdır. Araştırmada evren ve örneklem seçimine gidilmemiş; “uygun örnekleme” düşüncesinden yola çıkılarak bir “çalışma grubu” belirlenmiştir (Balci, 2001). Annelere çalışmanın sadece okul öncesi dönem çocuklarını disipline etmek için kullandıkları yöntemlerle sınırlı olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda araştırmaya, Ankara ili ilçelerinden Çankaya (N:3), Etimesgut (N:1), Yenimahalle (N: 2), Keçiören (N: 2), Çubuk (N: 3) ilçelerinde hizmet veren toplam 11 bağımsız anaokuluna devam eden çocukların çalışmaya katılmayı kabul eden anneleri dahil edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen annelerin % 5,7’ si 20-25, %51’i 26-31, %24,7’ si 32-37 ve %18,6’ sı 38 yaş ve üzerindedir. Eğitim durumuna ilişkin bilgiler incelendiğinde annelerin %17,8’ i okur-yazar ve ilköğretim mezunu, %8,5’ i ortaokul, %50,2’ si lise ve %23,5’ i üniversite mezunudur. Annelerin %55,1’ i çalışırken, %44,9’u herhangi bir işte çalışmamaktadır. Ailelerin %34,4’ ü tek çocuğa sahipken, %52,2’ si iki, %13,4’ ü üç ve fazla çocuğa sahiptir.

2.2. Veri toplama:

Araştırmada araştırmacı tarafından geliştirilen genel bilgi formu kullanılmıştır. Genel bilgi formunda öncelikle annelerin yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu ve çocuk sayısı sorularına yer verilmiştir. Buna ek olarak annelerin en sık kullandığı disiplin yöntemi, annelerin en uygun buldukları disiplin yöntemi, çocuğun tepkisi, kullanılan disiplin yöntemlerinin etkinliği ve annelerin ceza verdiği davranışlar sorularına yer verilmiştir. Çalışmaya başlamadan önce kapsam geçerliği için genel bilgi formu oluşturulmuş, bu form bir psikolog, 2 çocuk gelişimi uzmanı ve 5 okul öncesi eğitim öğretmeni tarafından incelenmiş ve gerekli öneriler doğrultusunda forma son şekli verilmiştir. Formda yer almayan maddeleri işaretlemek isteyen anneler için diğer seçeneği eklenmiştir.

2.3. Verilerin çözümlenmesi ve istatistiksel analiz:

Araştırmada annelerin en sık kullandığı disiplin yöntemi ve en uygun buldukları disiplin yöntemi sorusuna verdiği cevaplar içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Diğer sorulara verilen yanıtlar ise olduğu gibi kodlanmıştır. Sözel, yazılı ve diğer materyallerin içerdiği mesajı, anlam açısından nesnel ve sistematik olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunma yoluyla sosyal gerçeği araştıran bilimsel bir yaklaşım olarak tanımlanan içerik analizini yapabilmek için, öncelikle annelerin verdiği cevaplar cümle olarak kodlanmıştır. Toplam 30 madde olan bu cümleler, 10 kategoriye ayrılmıştır. Araştırmacı tarafından her bir madde kategoriler altına yazılmıştır. İçerik analizi tekniğinin güvenilirliği için; uzlaşma sayısı / uzlaşma sayısı + uzlaşmama sayısı formülü kullanılmaktadır (Tavşancıl ve Aslan, 2001). Bu nedenle kategoriler hakkında bilgi verildikten sonra, iki uzmana annelerin belirttiği 30 maddeyi, araştırmacı tarafından belirlenen 10 kategori altına yazmaları istenmiştir. Kodlayıcılar arasında uygunluğu test eden bu formülün % 70’ den yüksek olması beklenmektedir (Tavşancıl ve Aslan, 2001). Bu çalışmada % 80 oranı elde edildikten sonra, tüm veriler araştırmacı tarafından SPSS programı kullanılarak kaydedilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde yüzdeler ve frekans değerleri kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Annelerin okul öncesi dönem çocuklarına uyguladıkları disiplin yöntemlerini belirlemek ve bu uygulamaların çocuk istismarı açısından değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu araştırmanın bulguları aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 1.' de araştırmaya dahil edilen annelerin çocuklarını disipline etmek için kullandıkları yöntemlere ilişkin n ve frekans değerleri verilmiştir.

Tablo 1. Annelerin çocuklarını disipline etmek için en sık kullandığı yöntemler

	n	f
Kızma, tehdit etme, bağırma, azarlama	73	29,6
Televizyonu, bilgisayarı yasaklama	38	15,4
Durum hakkında konuşma	47	19,0
Kendisini üzdüğünü, bir daha sevmeyeceğini söyleme	20	8,1
Odasına gönderip, çıkmasına izin vermeme	22	8,9
Parka, bahçeye çıkarmama	19	7,7
Fiziksel ceza (vurma, kulağını çekme, itme, sarsma, çimdikleme, bir aletle vurma)	6	2,4
Sevdiği şeyleri yapmasına izin vermeme	18	7,3
Yapamayacağı kadar çok iş vermek	2	0,8
Küfür, aşağılama veya hakaret etme	2	0,8
Toplam	247	100,0

Tablo 1.' de annelerin çocuklarını disipline etmek için en sık kullandıkları yöntemin çocuğa kızma, bağırma, azarlama ve tehdit etme (%29,6) olduğu, bununla birlikte annelerin %19'unun çocuğunu disipline etmek için durum hakkında konuştuğu görülmektedir. Bununla birlikte az da olsa annelerin çocuklarını disipline etmek için küfür, aşağılama veya hakaret etme (%0,8), yapamayacağı kadar çok iş vermek (%0,8), fiziksel ceza (%2,4) yöntemlerine başvurduğu dikkati çekmektedir.

Tablo 2.' de araştırmaya dahil edilen annelerin disiplin yöntemlerini uyguladıklarında çocuklarının tepkisine ilişkin n ve frekans değerleri verilmiştir.

Tablo 2. Annelerin disiplin yöntemlerini uyguladıklarında çocuklarının tepkileri

	n	f
Ağlar istediğini yapar	39	15,8
Bir süre o davranışı yapmaz	32	13,0
İnatla o davranışı yapmaya devam eder	52	21,1
Özür diler ve bir daha yapmaz	29	11,7
Diğer aile bireylerinden yardım ister	12	4,9
Küser	36	14,6
Özür diler ama yine yapar	47	19,0
Toplam	247	100,0

Tablo 2. incelendiğine annelerin kullandıkları disiplin yöntemlerinin sadece %11,7'sinin etkili olduğu (N: 29) ve çocukların özür dileyerek, davranışı bir daha tekrar etmedikleri dikkati çekmektedir. Diğer çocukların tepkileri incelendiğinde disiplin tekniğinin istenen değişikliği yaratmadığı gözlenmektedir.

Tablo 3.' de araştırmaya dahil edilen annelerin çocuklarını disipline etmek için kullandıkları yöntemlerin etkinliğine ilişkin görüşlerine ait n ve frekans değerleri verilmiştir.

Tablo 3. Annelerin kullandıkları disiplin yöntemlerinin etkinliğine ilişkin görüşleri

	n	f
Evet	25	10,1
Hayır	77	31,2
Bazen	145	58,7
Toplam	247	100,0

Annelere kullandıkları disiplin yönteminin çocuklarının davranışlarında gerçekten bir değişikliğe neden olup olmadığı sorulduğunda; annelerin sadece %10.1' inin (N: 25) kullandığı disiplin yönteminin etkili olduğu, diğerlerinin ise ya hiç etkisi olmadığı ya da ara sıra etki ettiği görülmektedir.

Tablo 4.' de araştırmaya dahil edilen annelerin çocuklarını disipline etmek için en uygun buldukları disiplin yöntemlerine ilişkin n ve frekans değerleri verilmiştir.

Tablo 4. Annelerin en uygun bulduğu disiplin yöntemi

	n	f
Kızma, tehdit etme, bağırma, azarlama	44	17,8
Televizyonu, bilgisayarı yasaklama	54	21,9
Durum hakkında konuşma	109	44,1
Kendisini üzdüğünü, bir daha sevmeyeceğini söyleme	4	2,4
Odasına gönderip, çıkmasına izin vermeme	16	6,5
Parka, bahçeye çıkarmama	6	2,4
Fiziksel ceza (vurma, kulağını çekme, itme, sarsma, çimdikleme, bir aletle vurma)	1	0,4
Sevdiği şeyleri yapmasına izin vermeme	6	2,4
Yapamayacağı kadar çok iş vermek	1	0,4
Küfür, aşağılama veya hakaret etme	6	2,4
Toplam	247	100,0

Tablo 4.' te annelerin çocuklarını disipline etmek için en uygun buldukları disiplin yöntemi incelendiğinde; annelerin yarıya yakınının (%44,1) çocukla durum hakkında konuşulmasının uygun olduğunu belirttikleri görülmektedir. Bununla birlikte sayıları az da olsa, annelerin bazılarının fiziksel cezayı (0,4), küfür, hakaret ve aşağılamayı (%2,4), yapamayacağı kadar iş vermeyi (%0,4) en uygun disiplin yöntemi olarak belirtmesi dikkat çekicidir.

Tablo 5.' de araştırmaya dahil edilen annelerin çocuklarına ceza verdikleri davranışlara ilişkin n ve frekans değerleri verilmiştir.

Tablo 5. Annelerin çocuklarına ceza verdikleri davranışlar

	n	f
Arkadaşlarına zarar verme	56	22,7
Kardeşine zarar verme	41	16,6
Kendine zarar verme	12	4,9
Küfür ve hakaret içeren kaba kelimeler kullanma	62	25,1
Eşyalara zarar verme	13	5,3
Dalga geçme	5	2,0
Agresif hareket etme	2	0,8
Kurallara uymama	17	6,9
Ev düzeninin bozma	36	14,6
Yaramazlık yapma	1	0,4
Sürekli söylenenleri yapmama	2	0,8
Toplam	247	100,0

Tablo 5. incelendiğinde, annelerin en sık çocuklarına küfür ve hakaret içeren kaba kelimeler kullandıkları için (%25,1), arkadaşlarına, kardeşine zarar verdiği için (%22,7-%16,6) ve ev düzeninin bozduğu için (% 14,6) ceza verdikleri görülmektedir.

4. TARTIŞMA

Çalışmamıza katılan annelerin büyük bir çoğunluğunun çocukla durum hakkında konuşulmasının en uygun disiplin yöntemi olduğunu düşünmelerine rağmen, çocuklarını disipline etmek amacıyla en sık kullandıkları yöntemin çocuğa kızma, bağırma, azarlama ve tehdit etme olduğu, bununla birlikte annelerin bazılarının çocuklarını disipline etmek için küfür, aşağılama veya hakaret etme, yapamayacağı kadar çok iş vermek, fiziksel ceza yöntemlerine başvurduğu dikkati çekmektedir. (Tablo 1 ve 4). Çocuğun disiplini amacıyla kullanılan yöntemler toplumda kabul edilmiş normlardan ve kültürel farklılıklardan etkilenmektedir. Çocuğun neyi öğrenmesi gerektiği ve öğrenme için kullanılan yöntemler kültürel birikim olarak kuşaktan kuşağa geçer. Böylece aileler kendilerine uygulanan disiplin yöntemlerini çocukları için de kullanırlar (Hemenway, Solnick, & Carter, 1994; Bower-Russa, Knutsoni, & Winebarger, 2001; Bilgin ve Kartal, 2009; Kartal ve Bilgin, 2009). Hong Kong'da yapılan bir çalışmada çocukları disipline etmek amacıyla fiziksel cezalandırmanın geleneksel olarak kullanılan bir yöntem olduğu ve üniversite öğrencilerinin %95'inin çocukluk dönemlerinde fiziksel cezalandırmaya maruz kaldıkları bildirilmiştir (Samuda, 1998). Kanada'da yapılan bir çalışmada çocukların %21.3' ü annelerinin yılda 6' dan daha fazla kez kendisine kızıp, bağırıp, azarladığını, % 6.6' sı annelerinin yılda 6' dan daha fazla kez kendilerine küfür edip, lanet ettiğini ve %5.8' i ise annelerinin yılda 1-2 kez kendisini evden atmak ve kovmakla tehdit ettiğini belirtmişlerdir (Clement ve Chamberland, 2007). Hindistan'da yapılan bir çalışmada annelerin %50'sinin ağır sözel cezalandırmayı, %42'sinin ise ciddi fiziksel cezalandırmayı disipline etmek amacıyla kullandıkları saptanmıştır (Hunter, Jain, Sadowski, & Sanhueza, 2000). Kuveyt'li ailelerin büyük çoğunluğu çocukları önemli bir suç işlediğinde yaralanma oluşturacak şekilde onları dövdüklerini, bir kısım aileler ise yakma ve karanlık bir odaya kilitleme gibi yöntemleri kullandıklarını belirtmişlerdir (Qasem, Mustafa, Kazem, & Shah, 1998). Ülkemizde çocukların % 64' üne anneleri tarafından ceza uygulandığı (Kırcaali-İftar, 2005), çocuğa uygulanan disiplin yöntemleri ve çocuk istismarı konusunda yapılan çalışmalar kullanılan disiplin yöntemlerinde özellikle fiziksel şiddet içeren davranışların yaygın olduğunu göstermektedir (Bilir, Arı ve Dönmez, 1986; Oral, Can, Kaplan, Polat, Ates ve Cetin, 2001; Şimşek, Ulukol ve Bingöler, 2004; Bilgin ve Kartal, 2009; Kartal ve Bilgin, 2009). Bununla

birlikte ülkemizde disipline etmek amacıyla bağırma, azarlama, küfretme, kötü söz söyleme, tehdit etme gibi psikolojik saldırganlık davranışlarının da kullanılmakta olduğu bildirilmektedir (Kutlu, Batmaz ve Bozkurt, 2007; Kartal ve Bilgin, 2009). Ülkemizde ve dünyanın pek çok ülkesinde yapılan çalışmalar çocuk istismarına yol açabilecek cezalandırma yöntemlerinin birçok kültürde yaygın olarak kullanıldığını gösterse de; çocuğun değerinin yüksek olduğu kültürlerde istismarın çok daha az görüldüğü ve özellikle fiziksel cezalandırma yöntemlerine daha az başvurulduğu saptanmıştır (Earls, McGuire, & Shay, 1994; Hemenway, Solnick, & Carter, 1994; Korbin, 2002).

Çalışmamız annelerin kullandığı disiplin yöntemlerinin etkisinin son derece sınırlı olduğunu da göstermektedir (Tablo 2 ve 3). Bu sonuçlara bakarak ebeveynlerin çocuklarının istenmeyen davranışlarını değiştirmede etkili olmadıkları söylenebilir. Disiplin genel olarak çocuğun yaşına uygun davranışları kazanması için onu eğitmek ve ona yeni şeylerin öğretilmesi anlamı taşırken, yetişkinin görevi çocuğu uyumlu davranmaya veya itaat etmeye zorlamak değildir. Anne- babaların ya da eğitimcilerin amacı sadece istenmeyen davranışın ortadan kaldırılması olmamalı, aynı zamanda çocuğa özdenetim, özsaygı, özerklik, uyum, işbirliği gibi davranışları da kazandırmak olmalıdır. Böylelikle çocuklar çevrelerinde davranışlarını görüp onları cezalandıracak bir yetişkin olmadığında bile, kendi davranışlarını kontrol etmeyi öğreneceklerdir (Sadık ve Saban, 2008). Çocukları disipline etmek amacıyla uygulanan utandırma, izole etme, vurma, kapalı bir yere hapsetme, azarlama, küçük düşürme veya alay etme gibi cezalar; çocuğa korkmayı ve karşı gelmeyi öğretecektir. Cezalar çocuğun o andaki uyumunu ve itaatini sağlasa da; kuralların gerekçesini anlamasını, davranışının sonuçlarını kavramasını ve böylece içselleştirmesini sağlayamaz. Özellikle güç odaklı disiplin yöntemlerinin anne-babalar tarafından okulöncesi çocuklara sıklıkla uygulandığını ve bu şekilde kazanılmış pek çok davranışın sadece yetişkinlerin gözetimi altında ortaya çıktığını (Straus ve Stewart, 1999; Gershoff, 2002; Kerr, Lopez, Olson, & Sameroff, 2004), çocuklarda davranış problemlerinin çoğunun erken çocuklukta ortaya çıktığını, çocuğun doğru davranış düzenlemesindeki bireysel farkların ve ailenin disiplin uygulamalarının ise; erken çocukluk döneminde oluşan bu problem davranışlar üzerinde önemli etkisi olduğunu (Achenbach, Edelbrock, & Howell, 1987; Keenan, 1998, Shaw, Delliquadri, Giovannelli, & Walsh, 1998; Kerr, Lopez, Olson, & Sameroff, 2004) vurgulayan çalışmalar vardır.

Çalışmamızda, annelerin en sık çocuklarına küfür ve hakaret içeren kaba kelimeler kullandıkları için, kardeşine zarar verdiği için ve ev düzenini bozduğu için ceza verdikleri görülmektedir. Çocuğun cezalandırılma nedenleri de disiplini amacıyla kullanılan yöntemler gibi kültürel farklılıklardan etkilenebilir. Örneğin İsraili ebeveynlerle yapılan bir çalışmada, aileler en çok çocuklarının sosyal normlardan uzaklaşmalarının kendilerini rahatsız ettiğini vurgulamışlardır. Çocuklarını disipline etme konusunda cezaya başvurdukları konuları ise sırasıyla, aile üyelerine saygısızlık, ailede yaşanan bir tartışmanın aile dışından birilerine anlatılması, çalan kapıya bakmamak ve ev işlerinde yardımcı olmamak olarak belirtmişlerdir (Shor, 2000). Ülkemizde farklı yaş grupları ile yapılan çalışmalarda genellikle ebeveynlerin yemek yememe, söz dinlememe, kıskançlık, düzensizlik-dağınıklık, çocuğun eve geliş-gidiş saatleri, büyük sözü dinlememe gibi nedenlerle ceza uyguladıkları bildirilmektedir (Mangır, Aral, Haktanır, Baran, Başar ve Köksal, 1995).

Bu uygulamaların çocuk istismarı açısından değerlendirilmesi

Çalışmanın ikinci amacı; annelerin disiplin uygulamalarının çocuk istismarı açısından değerlendirilmesidir. Çalışmada annelerin büyük çoğunluğunun okul öncesi dönem çocuğunu disipline etmek için çeşitli cezaları kullandıkları görülmektedir. Bu durum okul öncesi dönem çocuklarının beceri ve kendilerini kontrol yetenekleri tam gelişmediği için, annelerin çocuğun istenmeyen davranışlarını kontrol etmek için cezayı kullanıyor olmalarını akla getirmektedir. Bununla birlikte verilen cezalar çocuğun gelişimini olumsuz olarak etkilemektedir. Annelerin çocuğun istenmeyen davranışı karşısında kendisini üzdüğünü ve bir daha sevmeyeceğini

söylemesi, çocukta sosyal ve duygusal sorunlara neden olabilir. Bu yaş grubu çocuklar genelleme özelliğine sahip oldukları için, annelerinin gerçekten kendilerini sevmediğini düşünebilir ve annelerini kaybetme korkusu yaşayabilirler. Bununla birlikte annenin sevgisi çocukta güven duygusunu artırdığı gibi, kaygı düzeyinin düşmesine ve benlik saygısının artmasına neden olur. Çocuğun annesi tarafından sevilmediğini düşünmesi ise güvensizlik, yüksek kaygı ve düşük benlik saygısına neden olabilir (Aydoğmuş, Baltaş, Baltaş, Davaslıgil ve Güngörmüş, 2003). Annelerin kızıp tehdit etmesi, küfür, aşağılama veya hakaret etmesi, bağırma ve azarlaması yine çocukta sosyal ve duygusal sorunlara neden olabilir. Çocuklara sorumluluğu öğretmek ve istenilen davranışları kazandırmak amacı ile onların hak ve özgürlüklerinin sınırlarının dengeli bir biçimde belirlenmesi gerekmektedir. Bu sınırlara uymayan çocuğa, insanlar arası ilişkileri anlatacak türde tepkiler verilmelidir. Bu yaş grubu çocukların kızıp tehdit edilmesi, bağırılarak azarlanması, küfür, aşağılama veya hakarete maruz kalması çocukta suçluluk duygusuna, ayrılık kaygısına ve “ben kötü bir çocuğum” düşüncesi ile özgüvenlerinin yetersiz olmasına neden olabilmektedir. Hangi yaşta olursa olsun çocukların sorumluluk kazanabilmeleri tehdit ve ceza ile olmamaktadır (Polat-Unutkan, 2005).

Literatürde, fiziksel ceza sadece dövme, vurma, kulağını çekme, itme, sarsma, çimdikleme, bir aletle vurma gibi davranışlarla sınırlı kalmamış; bunlara ek olarak engelleme cezaları da (çocuğu hapsedmek, hareketsiz kalmasını sağlamak, yemek yemesini, uyumasını engellemek vb.) fiziksel ceza kapsamında ele alınmıştır (CHEO, 2003). Çalışmamızda annelerin televizyon veya bilgisayarı yasaklaması, odasına gönderip, çıkmasına izin vermemesi, parka veya bahçeye çıkarmaması, sevdiği oyuncaklarla oynamasına izin vermemesi, arkadaşlarıyla oynamasına izin vermemesi, kimseyle konuşmasına izin verilmemesi, sevdiği oyunları oynamasına izin vermemesi ve yemek yemesini engellemesi de engelleme cezaları grubuna girmekte ve fiziksel ceza kapsamında ele alınmaktadır. Bu tür cezalar çocukların fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimlerini engellemektedir. Çalışmamızda annelerin çocuklarına yapamayacağı kadar çok iş vermesi, ilgili literatürde dayanın olmadığı fiziksel ceza olarak belirtilmektedir (CHEO, 2003). Çocuğa başaramayacağı kadar çok iş vermek başarısızlık duygusu yaşamasına ve istemediği bir işi zorla yaptırmaya çalışmak duygusal sorunlar yaşamasına neden olabilir. En önemlisi de çocuğun yaşayacağı başarısızlık duygusu düşük benlik saygısı geliştirmesine neden olabilir. Annelerin vurma, kulağını çekme, itme, sarsma, çimdikleme, bir aletle vurma gibi fiziksel ceza uygulamaları çocuklarda antisosyal davranışlar, düşük benlik saygısı, anksiyete, içe kapanma, depresyon, saldırganlık, uyumsuzluk gibi pek çok davranış problemine neden olabilir (Eamon, 2001).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Anne ve babaların çocuk eğitiminde kullandıkları disiplin tekniklerini belirlemeye yönelik çalışmalar çok önemli olmakla birlikte, ebeveynlere çocuklarını disipline etmek konusunda alternatif yollar öğretilmediği sürece bu çabalar yetersiz kalacaktır. Çocuğun disiplini amacıyla uygulanan davranışlar çocuğa psikolojik ve fiziksel olarak zarar verici boyuta ulaştığında, çocuk istismarı kapsamında ele alınması gereken bu davranışların azaltılması ve konuyla ilgili toplumsal duyarlılığın artırılması için bireylerin eğitimi ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle bu olgular ile sık karşılaşabilecek grupların; çocuk istismarı konusunda eğitilmesi, farkındalıklarının ve duyarlılıklarının artırılması, çocuğun korunmasında ve topluma kazandırılmasında önemli bir süreçtir. Anne-babalar fiziksel ya da psikolojik saldırganlığın en güçlü disiplin yöntemi olduğu inancından kurtarılarak, aslında çocuklarını istismar ettikleri gerçeği ve çocuk istismarının çocuklarının gelişimine nasıl zarar

verdiği konusunda bilgilendirilmelidirler. Bu bağlamda anne-baba eğitimine ağırlık verilmeli, yapılan bu eğitimlerin de ebeveynlerin disiplin uygulamalarına etkisi araştırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Achenbach, T.M., Edelbrock, C., Howell, C.T. (1987). Empirically based assessment of the behavioral/emotional problems of 2- and 3-year-old children. *J Abnorm Child Psych*, 15, 629-50.
- Apel, R., Kaukinen, C. (2008). On the relationship between family structure and antisocial behavior: Parental cohabitation and blended households. *Criminology*, 46(1): 35-70.
- Sadık, F. ve Saban, A.İ. (2008). Disiplin ve disiplin modelleri. Aktaş-Arnas, Y., Sadık, F. (Ed). *Okul Öncesi Eğitimde Sınıf Yönetimi*. (1. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık, 278-319.
- Aydoğmuş, K., Batlaş, A., Batlaş, Z., Davaslıgil, Ü., Güngörmüş, O. (2003). *Ana-Baba Okulu*. (10. baskı) İstanbul: Remzi Kitabevi, 17-21.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*.(1. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık, 23, 92, 96.
- Banks, J.B. (2002). Childhood discipline: Challenges for clinicians and parents. *Am Fam Physician*, 66, 1447-52.
- Baran, G. (1999). *Korunmaya Muhtaç Çocuk ve Benlik Kavramı*. (1. Baskı). Ankara: Yaysan Matbaacılık A.Ş., 12-36.
- Bilgin, A., Kartal, H. (2009). Anne-babaların kız ve erkek çocuklarına uyguladıkları şiddet içermeyen disiplin tekniklerinin türleri ve sıklıkları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 71-79.
- Bilir, S., Arı, M., Dönmez, N.B.(1986). Physical abuse in 16000 children with 2-4 years of age. *J Child Dev Edu*, 1, 7-14.
- Bower-Russa, M.E., Knutson, J.F., Winebarger, A. (2001). Disciplinary history, adult disciplinary attitudes and risk for abusive parenting. *J Community Psychol*, 29 (3): 219-40.
- CHEO. (2003). Joint statement on physical punishment of children and youth 2003. http://www.nospank.net/joint_statement_e.pdf (Erişim Tarihi: 2.01.2010).
- Clement, M.E., Chamberland, C.(2007). Physical violence and psychological aggression towards children: Five year trends in practices and attitudes from two population surveys. *Child Abuse Neglect*, 31, 1001-11.
- Deater-Deckard, K., Ivy, L., Petrill, S.A. (2006). Maternal warmth moderates the link between physical punishment and child externalizing problems:A parent—offspring behavior genetic analysis. *Parent-Sci Pract*, 6: 59-78.
- Degnan, K.A., Calkins, S.D., Keane, S.P., Hill-Soderlund, S. (2008). Profiles of disruptive behavior across early childhood: Contributions of frustration reactivity, physiological regulation, and maternal behavior. *Child Dev*, 79, 1357-76.
- Eamon, K.E. (2001). Antecedents and sociemotional consequences of physical punishment on children in two-parent families. *Child Abuse Neglect*, 6, 787-802.
- Earls, F., McGuire, J., Shay, S. (1994). Evaluating a community intervention to reduce the risk of child abuse: Methodological strategies in conducting neighborhood surveys. *Child Abuse Neglect*, 18, 473-85.
- Eisenberg, N., Losoya, S., Fabes, R.A. (2001). Parental socialization of children's dysregulated expression of emotion and externalizing problems. *J Fam Psychol*, 15: 183-205.

- Gardner, F., Ward, S. (2000). Parent–child interaction and children’s well-being: Reducing conduct problems and promoting conscience development. In A. Buchanan (Ed.), *Promoting children’s emotional well-being*. New York: Oxford University Press, 2000: 95–127.
- Gershoff, E.T. (2002). Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *Psychol Bull*, 128, 539- 79.
- Grusec, J.E., Goodnow, J.J. (1994). Impact of parental discipline methods on the child’s internalization of values: A reconceptualization of current points of view. *Dev Psychology*, 30: 4-19.
- Hemenway, D., Solnick, S., Carter, J. (1994). Child rearing violence. *Child Abuse Neglect*, 18, 1011-20.
- Howard, B.J. (1991). Discipline in early childhood. *Pediatr Clin North Am*, 38, 1351-69.
- Hulei, E., Zevenbergen, A.A., & Jacobs, U.C. (2006). Discipline behaviors of Chinese American and European American mothers. *J Psychol: Interdisciplinary and Applied*, 140(5), 459–75.
- Hunter, W.M., Jain, D., Sadowski, L.S., Sanhueza, A.I.(2000). Risk factors for severe child discipline practices in rural India. *J Pediatr Psychol*, 25 (6), 435-47.
- Kartal, H., Bilgin, A. (2009). Anne-babaların kız ve erkek çocuklarına uyguladıkları psikolojik saldırganlık davranışları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8):230-41.
- Keenan, K., Shaw, D., Delliquadri, E., Giovannelli, J., & Walsh, B. (1998). Evidence for the continuity of early problem behaviors: Application of a developmental model. *J Abnorm Child Psych*, 26, 441–54.
- Kerr, D.C.R., Lopez, N.L., Olson, S.L., Sameroff, A.J. (2004). Parental discipline and externalizing behavior problems in early childhood: The roles of moral regulation and child gender. *J Abnorm Child Psych*, 32(4), 369–83.
- Kırcaali-İftar, G. (2005). How do Turkish mothers discipline children? An analysis from a behavioural perspective. *Child Care Hlth Dev*, 31 (2), 193-201.
- Knutson, J.F., DeGarmo, D., Koeppl, G., Reid, J. B. (2005). Care neglect, supervisory neglect, and harsh parenting in the development of children’s aggression: A replication and extension. *Child Maltreatment*, 10, 92–107.
- Korbin, J.E. (2002). Culture and child maltreatment: cultural competence and beyond. *Child Abuse Neglect*, 26, 637-44.
- Kutlu, L., Batmaz, M., Bozkurt, G. (2007). Annelere çocukluklarında uygulanan ceza yöntemleri ile çocuklarına uyguladıkları ceza yöntemleri arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyat Derg*, 8, 22-29.
- Lansford, J.E., Deater-Deckard, K., Dodge, K.A., Bates, J.E., & Pettit, G.S. (2004). Ethnic differences in the link between physical discipline and later adolescent externalizing behaviors. *J Child Psychol Psyc*, 45(4), 801–12.
- Lansford, J.E., Chang, L., Dodge, K.A, Malone, P.S., Oburu, P., & Palmerus, K. (2005). Physical discipline and children’s adjustment: Cultural normativeness as a moderator. *Child Dev*, 76, 1234–46.
- Leiber, M.J., Mack, K.Y., Featherstone, R.A.(2009). Family structure, family processes, economic factors, and delinquency. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 7 (2): 79-99.
- Mangır, M., Aral, N., Haktanır, G., Baran, G., Başar, F., Köksal, A. (1995).. Fiziksel yönden istismar edilen ve edilmeyen çocukların ana-baba tutumlarını algılayış şekillerinin incelenmesi.10. YA-PA Okul öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, 81-98.
- Oral, R., Can, D., Kaplan, S., Polat, S., Ates, N., Cetin, G. (2001). Child abuse in Turkey: an experience in overcoming denial and a description of 50 cases. *Child Abuse Neglect*, 25, 279-90.

- Peterson, D., Esbensen, F.A., Taylor, T., Freng, A. (2007). Youth violence in context: The roles of sex, race and community in offending. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 5, 385-410.
- Polaha, J., Larzelere, R.E., Shapiro S.K., Pettit, K. (2004). Physical discipline and child behavior problems: A study of ethnic group differences. *Parent-Sci Pract*, 4(4), 339–60.
- Polat-Unutkan, Ö. (2005). *Okul öncesi dönemde sorumluluk eğitimi*.(1. Baskı). İstanbul: Morpa Yayıncılık, 189-96.
- Qasem, M., Kazem, N.A., Shah, N.M.(1998). Attitudes of Kuwaiti parents toward physical punishment of children. *Child Abuse Neglect* , 22(12), 1189-1202.
- Rankin, J., Kern, R. (1994). Parental attachments and delinquency. *Criminology*, 32, 495-515.
- Samuda, G.M. (1998). Child discipline and abuse in Hong Kong. *Child Abuse Neglect*, 12: 283-87.
- Sheehan, M.J., Watson, M.W.(2008). Reciprocal influences between maternal discipline techniques and aggression in children and adolescents. *Aggressive Behav*, 34, 245–55.
- Shor, R. (2000). Jewish immigrant parents from The Former Soviet Union: A method for studying their views of how to respond to children's misbehavior. *Child Abuse Neglect*, 24, 353-62.
- Smith, C., Krohn, M.(1995). Delinquency and family life among male adolescents: The role of ethnicity. *J Youth Adolescence*, 24, 69-93.
- Socolar, R.S., Savage, E., Keyes-Elstein, L., Evans, H.(2005). Factors that affect parental disciplinary practices of children aged 12 to 19 months. *South Med J* , 98, 1181-91.
- Straus, M.A., Stewart, J.H.(1999). Corporal punishment by American parents: National data on prevalence, chronicity, severity and duration in relation to Child and family characteristics. *Clin Child Fam Psych* , 2(2): 55-70.
- Şimşek, F., Ulukol, B., Bingöler, B. (2004). Çocuk İstismarına Disiplin Penceresinden Bakış. *Adli Bilimler Dergisi*, 3 (1), 47 – 52.
- Van Zeijl, J., Mesman, J., Van Ijzendoorn, M.H., Bakermans-Kranenburg, M.J., Juffer, F., Stolk, M.N., Koot, H.M., Alink, L.R.A. (2006). Attachment-based intervention for enhancing sensitive discipline in mothers of 1- to 3-year-old children at risk for externalizing behavior problems: A randomized controlled trial. *J Consul Clin Psych* , 74: 994–1005.
- Wells, L.E., Rankin, J.H.(1991). Families and delinquency: A meta-analysis of the impact of broken homes. *Soc Probl* , 38, 71-93.
- Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk Ruh Sağlığı*. (21. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları, Acar Matbaacılık A.Ş.,15-26.
- Zolotor, A.J., Runyan, D.K.(2006). Social capital, family violence, and neglect. *Pediatrics*, 117, 1124–31.

EXTENDED ABSTRACT

Parents disciplinary practices may play an important role in children's life and behaviors. The word discipline is synonymous with an orderly life and it helps children to spend their life as happy and safe. Children's 0-6 ages are important for maturing; it is a critical period of time during which targeted desirable behaviors are developed both at preschool education institutions and in the family. Discipline and punishment are generally perceived as the same things. In fact discipline covers all the methods which help to behavior change. However, as far as discipline has been considered recently, what is thought is that individuals attain responsibility for both himself and for others in the environment of love and respect, and healthy adult behaviors needed for this attainment are highlighted. Yet, today, frequent complaints of parents over discipline to make individuals attain responsibility and

practice of such punishments as humiliation at schools and using of physical force is regarded that discipline is still considered to be within the framework of punishment. Punishment should not be used in children, because punishment methods may lead to child abuse and, physical and psychological damage against children. Generally abusive parents use punishment techniques for child's disciplinary practices. Traditionally punishment and abusive practices which may be accepted widely in the society is an important problem. The purpose of the study is firstly to describe disciplinary practices of mothers , secondly, to examine the relationship among these practices and child abuse. This study type is a descriptive research. The working group was consisted of 247 mothers. A questionnaire form made up of open-ended questions was used to gather data and the data obtained was analyzed SPSS program. The results revealed that verbal and physical methods were the frequently used disciplinary techniques by mothers in order to increase the positive and decrease the negative behaviors of children. Most of these punishments are accepts as child abuse to consult the relevant literature. Abused children are at risk as their health and development is endangered by the abusive acts they have encountered. It is very important to diagnose, treat and follow up these children multidisciplinary in order to ensure their future physical ad mental health. Education on childhood disciplinary practices and child abuse may play an important role for awareness of society. Educationalist and health providers have responsibility about public education. Child discipline and abuse education programs should be thought to residents and educationalist, health providers and parents providing primary care to children.

Keywords: Discipline, mothers, preschooler.

Başvuru Tarihi: 09-04-2010

Kabul Tarihi: 02-07-2010